

PAPER DETAILS

TITLE: Natalya Nikolayevna Sirobokova'nin (1946-2020) Hayati, Türkoloji Çalışmaları ve Sibirya Türk Dil Değişimleri Üzerine Bir Söyleşi

AUTHORS: Mikail CENGİZ

PAGES: 367-382

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1662033>

Monografi / Monography

NATALYA NİKOLAYEVNA ŞİROBOKOVA’NIN (1946-2020) HAYATI, TÜRKOLOJİ ÇALIŞMALARI VE SİBİRYA TÜRK DİL DEĞİŞKELERİ ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ

Mikail CENGİZ*

15 Kasım 2020’de aramızdan ayrılan ünlü Türkolog, Sibirya Türk dilleri üzerine birçok çalışması bulunan Prof. Dr. Natalya Nikolayevna Şirobokova 28 Ocak 1946’da Novosibirsk’te dünyaya gelmiştir. 1963’te başladığı lisans eğitimini Novosibirsk Devlet Üniversitesinde 1968 yılında tamamlamıştır. Burada ünlü Türkolog Elizaveta İvanovna Ubryatova ile tanışması Türkolojiye başlamasında önemli bir etken olmuştur. Üniversiteden mezun olduktan sonra SSCB Bilimler Akademisi Sibirya Şubesi

Geliş Tarihi/ Date Applied: 20.12.2020

Kabul Tarihi/ Date Accepted: 15.02.2021

Makalenin Künyesi: Cengiz, M. (2021). “Natalya Nikolayevna Şirobokova’nın (1946-2020) Hayatı, Türkoloji Çalışmaları ve Sibirya Türk Dil Değişkeleri Üzerine Bir Söyleşi”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 51, 367-382.

DOI: 10.24155/tdk.2021.171

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ş Freiburg Albert-Ludwigs Üniversitesi, Orientalisches Seminar, Islamwissenschaft / Turkologie. mikailcengiz@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3081-6855

Tarih, Filoloji ve Felsefe Enstitüsünde yüksek lisans eğitimine Prof. Dr. Elizaveta İvanovna Ubryatova danışmanlığında başlamıştır. 1992 yılında *İstoričeskoe Razvitie Yakutskogo Konsotantizma* “Yakut Ünsüz Sisteminin Tarihsel Gelişimi” başlıklı teziyle doktor, 2000 yılında *Otnoşenie Yakutskogo Yazıka k Tyurskim Yazıkam Sibiri* “Yakutça ile Sibirya Türk Dillerinin İlişkisi” başlıklı takdim teziyle profesör unvanını almıştır. N. N. Şirobokova Enstitüdeki Sibirya Halklarının Dilleri Bölümünün başkanı olmuştur. 2000-2017 yılları arasında ise Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Şubesi Filoloji Enstitüsü Başkan Yardımcısı olarak görev yapmıştır. 1990 yılından itibaren Akademideki görevlerinin yanı sıra Novosibirsk Devlet Üniversitesinde Sibirya Halkları Folkloru ve Dilleri Bölüm Başkanlığı görevini de yürütmüştür. Burada “Türkolojiye Giriş”, “Eski Türk Tarihi”, “Sibirya Türk Dillerinin Ses Bilgisi”, “Türk Dilleri Biçim Bilgisi”, “Türk Dillerinin Tarihsel Karşılaştırmalı Grameri”, “Türk Diyalektolojisi” gibi Türkolojinin pek çok alanında dersler vermiştir.

Natalya Nikolayevna Şirobokova'nın çalışmalarının sayısı 120'nin üzerindedir. Bunların içerisinde ikisi bireysel olmak üzere beş monografi yer almaktadır.¹ Çalışmaların önemli bir kısmını âdeti ikinci ana dili olan Yakutça oluşturmaktadır. S. E. Malov'un öğrencisi olan Ubryatova'nın Novosibirsk'te şekillendirdiği, Türkçenin farklı dillerin de konuşulduğu dil çevrelerinde yaygınlaşmasına yönelik araştırmalarına özellikle Yakutça ile çevre dillerin etkileşimi bağlamında katkı sağlamıştır (Çeboçakova 2016: 90). Onun bilimsel ilgi alanlarının merkezinde Sibirya dillerinin oluşumu, Sibirya Türk dillerinin tarihsel ilişkileri ve sınıflandırma sistemindeki yerlerinin belirlenmesi gibi konular yer almaktadır. Rus coğrafyasının en önemli Türkoloji merkezlerinden biri olan Novosibirsk'te Türkolog E. İ. Ubryatova denetiminde Sibirya Türk dilleri bölümü hazırlanan *Dialektologičeskogo Atlasa Tyurkskih Yazıkov SSSR* adlı eserin ortaya çıkmasında aktif olarak görev almıştır.

Özellikle Sibirya'daki yerel dillerin araştırılmasında öncü rol oynayan pek çok bölgesel araştırma projesinin yürütücülüğünü üstlenmiş ve çok sayıda dil bilimciden oluşan ekibin çalışmalarını koordine etmiştir. Gerek akademi tarafından gerekse farklı kurum ve kuruluşlarca yayına hazırlanan otuzun üzerindeki eserin editörlüğünü de gerçekleştirmiştir. Uzun yıllar *Yazıkı i Fol'klor Korennih Yazıkov Sibiri* adlı derginin başeditörlüğünü, *Sibirskiy Filologičeskiy Jurnal*'ın ise başeditör yardımcılığını yapmıştır. Ayrıca Rusya'daki pek çok Türkoloji dergisinin yayın ve danışma kurullarında bulunmuştur. Yetiştirdiği 9 doktora ve çok sayıda yüksek lisans öğ-

1 Yayınlarının genel bir değerlendirilmesi için bk. (Sleptsov, 2008; Tyunteşeva, Selyutina ve Ozonova, 2016; Çeboçakova, 2016; İFL SO RAN, 2020).

rencisi ile Yakutça, Tıvaca, Altayca, ve Hakasça gibi Türk dillerinin yanı sıra bu dillerin ağızlarına varıncaya kadar karşılaştırmalı ses ve biçim bilgisi çalışmalarının gerçekleşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Monografilerinden ilki olan ve 1992 yılındaki doktora çalışmasına dayanarak hazırlanan *İstoričeskoe Razvitie Yakutskogo Konsotantizma* “Yakut Ünsüz Sisteminin Tarihsel Gelişimi” (Şirobokova 2001) adlı eser iki bölümden oluşmaktadır. *Yakut Ünsüz Sisteminin Tarihsel Gelişimi* adlı eser iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Yakutça ve diğer Güney Sibiry Türk dillerinin ses bilgisel süreçleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise çağdaş Yakutçanın ünsüz sistemine yönelik yaklaşımlar alt katmanları bağlamında, Moğolca ve Yakutça dil ilişkileri ile diğer Türk dillerindeki paralelleri ile birlikte tarihsel karşılaştırmalı bir yöntemle incelenmiştir.

Profesörlük takdim tezine dayanan diğer bir monografisi *Otnoşenie Yakutskogo Yazıka k Tyurskim Yazıkam Sibiri* “Yakutça ile Sibiry Türk Dillerinin İlişkisi” adlı eserdir (Şirobokova, 2005). Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Sibiry Türk dillerinin tarihsel ve bölgesel araştırmaları üzerine literatür değerlendirilmiştir. Sibiry Türk dillerinin bölgesel tasvirindeki sorunlar ele alınmış, sınıflandırmalarda bu dillerin konumu tartışılmıştır.

İkinci bölümde Sibiry Türk dillerinin ses bilgisel süreçleri birçok alt başlıkta incelenmiştir. Son bölümde ise bu dillerin tarihsel gelişimi morfolojik veriler çerçevesinde Eski Türkçe *-duk* ve *-yuk* yapıları, sınıflandırmada belirleyici olarak zaman paradigması, sıfat-fiilli tümcelerinin ve çekimli fiillerin karşılaştırmalı düzenleri gibi alt başlıklarda değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada N. N. Şirobokova, Güney Sibiry Türk dillerinin, Yakutçada açıkça korunan Orhon-Uygur tipine dayalı çok katmanlı bir yapı oluşturduğunu ve bunların Tıvacada bulanık bir biçimde mevcut olduğu sonucuna varmıştır (Şirobokova, 2005: 247). Bu katmanları farklı dönem Türk katmanlarıyla ilişkilendirmektedir. İlk katman, Köktürklerle ve özellikle Uygurlarla, ikinci katman Kırgız, üçüncüsü Uygur-Kırgız, sonuncusu ise etkisi batıdan gelen ve güney Sibiry’yi kapsayan Kıpçak dalgasının oluşturduğu katmandır (Şirobokova, 2005: 247-248). Şirobokova, Yakutçanın Türk dünyasının periferisindeki diller içerisinde erken dönemde ayrılmasından dolayı, runik metinlerin diline bir dizi parametre bakımından yakın olduğunu düşünmektedir (Şirobokova, 2005: 247).

Söz varlığı açısından Yakutça verileri de içeren, Sibiry’da Türkçenin coğrafi sınır sözcüklerini belirleme girişiminde, Yakut-Sibiry dil ortaklığında görece daha az sayıda ortak Türkçe sözcüklerin bulunduğu sonucuna varmıştır. O, söz varlığının çarpıcı özelliklerini, Çuvaşçada olduğu gibi

Yakut diline farklı katmanlarda giren kelimelerin varlığına bağlamıştır (Şirobokova, 2014: 18).

Bu monografilerin dışında; A.V. Bayır-ool, A.A. Dobrinana, A.A. Ozonova, A.R. Tazranova, E.V. Tyunteşeva, O.Yu. Şagdurova ile birlikte hazırlanan *Material k Sravnitel'nomu Slovaryu Glagol'noy Leksiki Tyurkskih Yazıkov Sayano-Altaya* "Altay Sayan Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Fiil Söz Varlığı Sözlüğü" Novosibirsk: Omega, 2013; Marcel Erdal, Ayyana Ozonova, Irina Nevskaya, Monika Rind-Pawłowski, Hans Nugteren, Elena Tjunteşeva, Ol'ga Şagdurova ile birlikte *Handbuch des Tschalkantürkischen, Teil I: Texte und Glossar*, Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2013; N.N. Fedina ile birlikte *Fonetiçeskie i Morfoloğičeskie Osobennosti Çalkanskogo Yazıkı* "Çalkanducanın Ses ve Biçim Bilgisi Özellikleri" Novosibirsk: Akademizdat, 2019 adlı çalışmalarda da görev almıştır.

Yukarıdaki monografiler ile birlikte 2013 tarihli *Altan-Sayan Türk Dillerinde Karşılaştırmalı Fiiller* sözlüğünün yanı sıra Dolganca üzerine *Üyege orok "Doroga v Veçnost"* *Fol'klor Dolgan Hatangskoy Tundrı* (A. A. Suzdalova, İ. A. Laptukova, N. S. Kudryakova ile birlikte), Dudinka, 2016 künyeli bir sözlük çalışması da hazırlamıştır. Filoloji Enstitüsü Doktora Programı "*Metodi sravnitel'no-istoričeskih issledovaniy (na primere Tyurkskih Yazıkov)*" "Türk Dilleri Örneğinde Tarihsel-Karşılaştırmalı Araştırma Yöntemleri" adlı çalışmanın yanı sıra Şorcada *tur-, otur-, çor-, çat-* yardımcı fiilleri ile kurulan iki fiilli yapıların işlendiği (H. N. Kurpeşko ile birlikte) *Biverbal'ne Konstruksii so Slujebnimi Glagolami tur, odur, çor, çat*, Kemerovo, 1991 künyeli ders kitabını hazırlamıştır. Bunların yanı sıra sayısı yüzün üzerinde olan makale ve bildirileriyle özelde Yakutça, genelde ise Sibirya Türk dil değişimleri üzerine çalışmalarıyla Türkolojinin Sibirya sahasında önemli bir boşluğu doldurmuştur. Erken dönem çalışmalarında ses bilgisine, ilerleyen yıllarda ses bilgisinin yanı sıra biçim bilgisi ve söz varlığı ile tarihsel karşılaştırmalı çalışmalara ağırlık vermiştir. Çalışmaları arasında Yakutça ayrı bir önem teşkil etmektedir. *Dialektologičeskogo Atlasa Tyurkskih Yazıkov SSSR* verilerinin analizi, N. N. Şirobokova'nın yalnızca fonetik ölçütleri değil aynı zamanda biçim bilgisi ve söz varlığını da dikkate alan kapsamlı tarihsel karşılaştırmalı çalışmalarının temelini oluşturmuştur. O bu çalışmada aktif olarak görev almıştır. Bilindiği gibi *Dialektologičeskogo Atlasa Tyurkskih Yazıkov SSSR* A. N. Kononov, N. A. Baskakov, E. R. Tenişev, G. F. Blagova gibi Sovyetler Birliğindeki en büyük Türkologların denetiminde hazırlanmıştı. Dört bölgeye ayrılmış olan Türk dillerinin temsilcileri olan dil bilimciler bu çalışmada görev almışlardır. Atlasın hazırlanma sürecinde 4 bölge belirlenmişti. İlki M. İslamov yönetiminde, merkezi Bakü olmak üzere Kafkasya bölgesi (Azerbaycan,

Karaçay-Balkar, Kumık, Nogay, Gagauz, Karaim Türkçeleri) olarak hazırlandı. 2. bölge merkezi Kazan şehri olarak belirlenen İdil bölgesi idi (Tatar, Başkurt, Çuvaş Türkçeleri). 3. bölge Ş. Şaabdurahmanov yönetimindeki Orta Asya bölgesi idi (Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen, Uygur, Karakalpak Türkçeleri). 4. bölge olarak belirlenen Sibiry Türk dilleri (Yakut, Tıva, Hakas, Altay Türkçeleri) E. İ. Ubryatova denetiminde gerçekleşmişti. Teorik olarak proje Moskova'dan yönetilmekteyse de koordinasyon, denetleme ve uygulama Novosibirsk'ten gerçekleştirilmişti. İşte bu süreçte Ubryatova bu önemli çalışmanın hazırlanması görevini N. N. Şirobokova'ya emanet etmişti.

Şirobokova'nın çalışmalarında sistemli ve bütüncül bir yaklaşım hemen fark edilmektedir. Bu yaklaşımın amacı mevcut özelliklerin rastlantısallığını bir kenara bırakarak mümkün olan en üst düzeyde yeterli açıklamalar yapabilmektir. Araştırmalarında yalnızca dil bilimin değil, aynı zamanda arkeoloji, etnografya, antropoloji ve ilgili diğer alanların güncel verilerini kullanan disiplinler arası bir bakış açısına sahiptir (Tyunteşeva vd. 2016: 270).

Natalya Şirobokova Türkiye'den gelen akademisyenlere ve araştırmacılara gerek saha çalışmalarında gerekse kütüphane araştırmalarında her türlü destek ve kolaylığı sağlamıştır. Sibiry çalışmaları yapmak üzere bölgeye gitmek isteyen genç araştırmacıları da her zaman desteklemiştir. Bu zaman zaman resmî işlemlerin gerçekleşebilmesi amacıyla gönderilen bir davet mektubu, zaman zaman da akademik iş birliği çerçevesinde bilimsel tavsiyeler vermek, staj programları düzenlemek suretiyle olmuştur.

Tıva Cumhuriyeti İnsan Bilimleri Enstitüsü, Tıva Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Tıva Kültür Bakanlığı, Tıva Üniversitesi, Millî Tıva Müzesi ve Tıva Rus Türkologları Komitesi ile Türk Dil Kurumu iş birliği çerçevesinde 10-12 Temmuz 2013 tarihlerinde gerçekleştirilen uluslararası "Eski Türk Yazıtları: Dil, Tarih ve Kültür" sempozyumuna katılmak üzere 8 Temmuz 2013'te Novosibirsk'e gelen Türk Dil Kurumu heyetine Rusya Bilimler Akademisi Sibiry Bölümü Filoloji Enstitüsü bünyesinde ev sahipliği yapmış, heyeti sıcakkanlılıkla karşılamıştır. Yalnızca Türk akademisyenlerle değil Almanya, Kazakistan vb. pek çok ülkeden birçok Türkolog ile uluslararası iş birliği içerisinde çalışmalar yürütmüştür.

Natalya Nikoloyevna Şirobokova 74 yıllık ömrünün yarım asırdan fazlasını Türkolojiye adanmıştır. Gerek Sovyetler Birliği gerekse de günümüz Rusyasında Sibiry Türk dil ve değişkelerinin en önemli merkezi olma özelliğine sahip Novosibirsk'te yaşayan Şirobokova, Rusya Bilimler Akademisi Sibiry Şubesi Filoloji Enstitüsü ve Novosibirsk Devlet Üniversitesindeki hizmetleriyle Türkoloji tarihi içerisinde özgün yerini almıştır.

Yakınlarına ve Türkoloji camiasına baş sağlığı dilerken akademik serüveninden, tehlikedeki Sibirya Türk dilleri üzerine birçok konu çerçevesinde tarafımdan 20 Mayıs 2013 tarihinde gerçekleştirilen söyleşiye yer vermek istiyorum. Böylelikle onun özgün yaklaşımları ve Sibirya'da Türkolojinin serüvenine ilişkin görüşleri daha net biçimde anlaşılacaktır.

Prof. Dr. Natalya Şirobokova ile Sibirya Türk Dil ve Değişimleri Üzerine Söyleşi²

Sayın Natalya Nikolayevna, Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Şubesi Filoloji Enstitüsünde Sibirya yerli halklarının dillerinin araştırılması ve incelenmesinin tarihçesinden bahsedebilir misiniz?

Rusya Bilimler Akademisi bünyesinde Sibirya şubesi açıldığında Filoloji Enstitüsünün açılması da planlanmıştı. Yerli halkların dillerinin de araştırılması ve incelenmesi de kurulacak bu enstitü bünyesinde olacaktı.

Bu Sibirya Şubesinin ilk adımlarının sahibi, gelecekteki Filoloji Enstitüsü ve Novosibirsk Devlet Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesinin kurucu müdürü Valentin Aleksandroviç Avrora olmuştur. O, Mançu-Tunguz dilleri alanında önemli bir araştırmacıdır. Ünlü Arkeolog Aleksey Pavloviç Okladnikov'un yardımcıları ve Novosibirsk'te çalışma daveti ile ilk öğrencileri olan Kile³ ve Onenko⁴ adlı iki Nanay'ın da yer aldığı bir dizi Sibirya uzmanının da katılımıyla ilk çalışmalar başlamış oldu. Sulungu Nikolayeviç Onenka *Nanaysko-Russkiy Slovar*⁵ adlı büyük sözlüğün yazarıdır. Nikolay Batuneviç Kile, Nanayca üzerine son derece önemli *Obraznie slova nanayskogo yazıka*⁶ adlı sözlüğün yazarıdır. Valentin Aleksandroviç ayrıca Elizaveta İvanovna Ubryatova'yı⁷ da Novosibirsk'e davet etmişti. O, Moskova Dil Bilimi Enstitüsünde Türk ve Moğol Dilleri Bölümünü yönetmekteydi. O, bu daveti kabul etmiş, böylelikle 1963 yılında Novosibirsk'e gelmiştir. Bu zamana kadar üniversite bünyesinde Sibirya dillerini öğrenmek isteyenler için bir grup oluşmuştu. Ve işte Valentin Aleksandroviç, Elizaveta İvanovna, biraz daha sonraları gelen Türk ve Moğol dillerinin güçlü uzmanı Vladimir Mihayloviç Nadelyayev gibi isimlerle Novosibirsk Sibirya Okulu biçimlenmeye başlamıştır. Ağırlıklı olarak bu okul, bilim insanlarının diller üzerine eserleriyle biçimlenmiştir. İşte Vladimir Mihay-

2 Bu söyleşi Rusya Bilimler Akademisi Sibirya Şubesi Filoloji Enstitüsü Sibirya Halklarının Dilleri Şubesinde 20 Mayıs 2013 tarihinde Rusça olarak gerçekleştirilmiştir. Söyleşinin gerçekleşmesi sürecinde her türlü katkı ve desteği için Sayın Dr. Aziyana Bayır-ool'a çok teşekkür ederim. Bu vesileyle N. Şirobokova'nın başta ailesine, yakınlarına ve Türkoloji camiasına başsağlığı diliyorum.

3 N. B. Kile (1925-1999).

4 S. N. Onenko (1916-1985).

5 Onenko, S. N. (1980). *Nanaysko-Russkiy Slovar*. Moskva: İzd. Russkiy Yazık.

6 Kile, N. B. (1973). *Obraznie Slova Nanayskogo Yazıka*. Leningrad: Nauka.

7 Elizaveta İvanovna Ubryatova (1907-1990).

loviç Mongolist, Valentin Aleksandroviç Tunguz uzmanı, Elizaveta İvanovna Türkolog. Yani Sibirya'daki bütün büyük dil grupları temsil edilmiştir.

60'lı yıllardaki az sayılı gruplar, Paleo-Asyatik diller daha çok Tomsk'ta öğretilmiştir. Tomsk ve Novosibirsk arasındaki iş birliği son derece güçlü olmuştur. Ortaklaşa konferanslar, ortaklaşa yayınlar... Ve bu akım Novosibirsk'te de gelişmeye başlamıştır. Örneğin Ketçe, daha sonraları Çukçi-Kamçatka dilleri... Üniversitedeki ve enstitüdeki doktora programı aracılığıyla birkaç düzine bilim insanı yetişti. Günümüzde öğrencilerimizin sonrasında çalışabileceği ve yerel dillerin öğretildiği bir tane bile lisansüstü program ya da bölüm bulunmamaktadır.

Vladimir Mihayloviç Nadelyayev'ten ve Nadelyayev okulundan bahsedebilir misiniz?

O, 1968 yılından ömrünün sonuna kadar Novosibirsk'te çalışmıştır. Nadelyayev okulu özgün bir metoda dayanmaktadır. O burada deneysel ses bilgisi üzerine çalışmıştır. Dil bilimi ekolü olarak Elizaveta İvanovna ile Moğol ve Türk dillerindeki çatı kategorisi üzerine sık sık tartışmalar da birbirlerine çok yakın olmuşlardır.

Siz Türkolojiye nasıl başladınız?

Tesadüfen... 1963 yılında üniversiteye başlamıştım. Aynı dönemde Elizaveta İvanovna da Novosibirsk'e gelmişti. Nereye gideceğim konusunda mütereddit idim. Ya etnograf olacaktım ya dil bilimci. Etnograf olabilmek için de dil bilmenin gerekli olduğunu düşünerek dil bilimi bölümüne evraklarımı teslim ettim. İşte bu grubu seçen komisyonda Elizaveta İvanovna vardı. Böylelikle dil bilimi bölümüne alındım.

Daha sonra Yakutça üzerine çalıştınız.

Evet, daha sonra tamamen tesadüfen Yakutça üzerine çalışmaya başladım.

Biraz Hocanız Elizaveta İvanovna Ubryatova'dan bahsedebilir misiniz?

Bunun üzerine çok şey söylemek gerekir. Onun, müstesna, ilginç bir bilim insanı; modern ve eşsiz bir kişilik olduğunu söylemeliyim. Elizaveta İvanovna, Sibiryalıdır. O, Omsk'ta dünyaya gelmiştir. Aile ile birlikte sırasıyla Tomsk'a, daha sonra üniversiteyi tamamladığı İrkutsk'a taşınmışlardır. Üniversiteden mezun olduktan iki yıl sonra öğretmenlik yapmak üzere hiç kimseyi tanımaksızın Taymır'a gitmiştir. Bu uzak bölgeler onun ilgisini çekmiştir. Daha sonra Dolganların yaşadığı bölgelere gitmiştir. O, Çasovnya kasabasında Dolganlara Rusça öğretmiş, kendisi de Dolganca öğrenmiştir. Aslında orası bir kasaba değil, biraz abartıyorum; sadece bir dükkân ve bir okul...

Orada bu dile ilgi duymaya başlamıştır. Günlüğünde, akşamleyin ya-

tılı okulda kalan çocukların peri masallarını alışılmadık derecede renkli ve iyimser bir şekilde anlattıklarını ve onların ne hakkında konuştuklarını anlamak istediğini yazmıştır. Böylelikle Yakutçanın akraba dili Dolganca'yı öğrenmeye başlamıştır. O, birkaç yıl sonra Leningrad'a gitmiştir. O zaman Dolganların kökeninin ne olduğu, Evenki mi ya da Türk mü oldukları henüz bilinmiyordu. Önce ünlü Tunguzolog Vera İvanovna Tsintsius'un⁸ yanında doktora başlamıştır. Ancak daha sonra Sergey Yefimoviç Malov'un yanında doktora devam etmiştir. Sergey Malov'un Türkologlar arasında ne kadar ünlü bir figür olduğu herkesçe bilinmektedir. Orada doktora tamamlamış ve tezini Moskova'da savunmuştur. Ama Leningrad'ta *İnstitut Yazıkı i Mışleniya im. N. Y. Marra*'da (N.Y. Marra Dil ve Düşünce Enstitüsü) çalışmıştır. Moskova'ya biraz daha sonra, savaştan sonra gelmiştir. Savaş sırasında ablukada kalmıştır, Leningrad ablukası altında. Oradan onu zar zor canlı çıkarmışlardır. O oradan onları Tanrının bir trenle nasıl çıkardığını anlatmıştı. Trende o sırada çalışan yaşlı kondüktör, onun 30 yaşından büyük olduğunu ifşa etmemiştir. Daha sonra O Alma-Ata'ya gitmiş ve orada Yakutları bulmuş, önce Leningrad'a dönebilmiş, birkaç yıl sonra da Moskova'ya gitmiştir. Orada henüz yönetimde Nikolay Konstantinoviç Dmitriyev varken Türk dilleri bölümünde çalışmaya başlamıştır. Dmitriyev'in ölümünden sonra bölümü yönetmiştir. Aleksey Pavloviç Okladnikov'un davetiyle 1963 yılında Novosibirsk'e gelmiştir.

Elizaveta İvanovna Ubryatova ile ilişkileriniz nasıldı?

Ben onu üniversiteye başladığımda tanıdım. Onun derslerini hiçbir şey bilmeyen insanlar gibi gözlerimizi açarak dinlerdik. Öyle bir merakla geldik. Burada kimler yaşıyor, kimler yaşıyor; onlar nasıl konuşuyorlardı gibi konuları öğrenmek istiyorduk. Onun derslerinde gevşemeden sadece okumayı düşünmeliydik. Kimi bunlara kendini kaptırdı, kimi kaptırmadı.

Siz de Yakutça üzerine çalıştınız Yakutların ve Yakutçanın şimdiki durumu hakkında neler söylersiniz?

Bildiğiniz gibi ilk olarak Yakutça az sayıda konuşulan dillerden biri değil. Yakutların nüfusları yarım milyonun üzerinde. İkincisi Yakutlar kendi dillerine çok önem veriyorlar. %90'ın üzerinde Yakut kendi dilini konuşuyor. Okullarda Yakutçanın kullanımı oldukça yüksek seviyelerde. Zaten bu önemli bir durum. Dil, çok konuşulan diğer diller gibi tabii olarak değişiyor. Üniversitede fakülte bile var ve bu fakültedeki Yakut Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı bizim doktora öğrencimiz olan Gavril Gavriloviç Filippov'dur. Oldukça çalışkan bir akademisyen ve dilin korunmasına yönelik çalışmalarda çok gayretli. Bilimsel monografiler dışında pek çok ders kitabı da var.

⁸ Vera İvanovna Tsintsius (1903-1981).

Dil, Yakutistan'da korunmaktadır. Öncelikle çok sayıda yazar var, gelişmiş kapsamlı bir edebiyat söz konusu. Orada ulusal bir tiyatro var. Orada Yakut diliyle sahnelenen operaların da yapıldığı bir opera binası var. Yani kendine has oldukça gelişmiş bir kültür var. Örneğin orada bir ağız kopuzu müzesi⁹ var. Bu müzeyi yine Vladimir Mihayloviç Nadelyayev'in öğrencisi olan İvan Yegoroviç Alekseyev¹⁰ kurmuştur. O, konserleri için tüm dünyayı dolaştı, ağız kopuzunu harika çalıyor. Gerçekten tüm dünyayı dolaştı, sanırım Avusturalya, Japonya gibi birçok yerde konser verdi. Ve nerede ağız kopuzu varsa topladı ve müzesini kurdu. Orada çalışmaları günümüzde de devam eden ulusal bir müzik topluluğu var. Onlar, kültürün taşıyıcısı olan insanları kültüre nasıl çekeceklerini biliyorlar. Hatta sadece Yakutlar değil, örneğin ulusal müzik kültüründe soyadından da anlaşılacağı gibi Yakut olmayan besteci Grant Grigoryan¹¹ müzikolog olarak Yakutistan için çok şeyler üretti. Geleceğin balerin ve baletlerinin yetiştiği büyük bir sanat okulu var. Asya çocukları için spor müsabakaları düzenlediler. Bunlar oldukça yüksek düzeyde şeyler. Şehir son yirmi otuz yılda tanınmayacak ölçüde gelişti. Nazar değmesin, orada durum kötü değil.

Yakutça dışında Sibirya'daki Türk dillerinden biraz bahsedebilir misiniz?

Eskisi gibi büyük dilleri sayacak olursak; kendileri de büyük diyalektlere sahip olan Altayca, Şorca, Hakasça, Tıvaca, Çulım Türkleri ve tabi ki Türk dillerinin Sibirya'daki en büyük etnik grubu olan Sibirya Tatarları. Tatarlar, Sibirya Tatarcasının Tatarcanın doğu diyalekti olduğunu savunuyorlar. Tabii ki bu görüşün temelleri var. Çünkü bu diller Kazan Tatarcasından önemli ölçüde etkileniyorlar. Bu, okullarda Kazan Tatarcasının öğretilmesi aracılığıyla yaygınlaşmasının bir sonucudur. Kökenleri itibarıyla büsbütün ayrı Türk halklardır, halkı değil halklardır. Tobolsk, Tomsk Tatarları elbette güneybatı Sibirya Tatarlarından farklıdır.

Sibirya'da birçok farklı dil de var. Bu dillerle Türk dillerinin etkileşimi hakkında neler söylersiniz?

Türkler Sibirya'ya nispeten daha yakın bir zamanda gelmişlerdir. Bu MÖ 2. ya da 3. yüzyıllardadır. Şimdilerde Sayan'ın doğusu olduğuna dair bir bakış açısı var. Burası ana vatanları ile ilgili bir coğrafya. Ancak bunun aşamalardan sadece biri olduğu, bu coğrafyalardan birinde Türk halklarının oluşumunun gerçekleştiği ve ortaya çıktığı konusunda hemfikir olunabilir.

9 İvan Yegoroviç Alekseyev tarafından 1990 yılında Yakutsk'ta kurulan Muzey i Tsentri Homusa Narodov Mira "Dünya Halkları Ağız Kopuzu Merkezi ve Müzesi" adlı müze. Bu müzeyle ilgili ayrıntılı bilgiye <https://rus.ilkhomus.com/genel-ag-adresinden-erismek-mumkundur>.

10 İvan Yegoroviç Alekseyev (1941-...)

11 Grant Aramoviç Grigoryan (1919-1962). Uzun yıllar Yakutistan'da yaşamış Ermeni asıllı besteci ve müzikolog. 1952 yılında konservatuardan mezun olduktan sonra 1953'te Yakutistan'a taşınmış ve ölümüne kadar burada bulunmuştur.

Ancak bana öyle geliyor ki Türk halklarının ana vatanları konusunda kronolojik bakımdan daha derin seviyede bilgilere ihtiyaç duyuyoruz. Türkleri tarihte kendi adlarıyla, Çin tarihî belgelerinde, İran tarihî kayıtlarında bulduğumuz dönemlere ilişkin pek çok sorun var. Örneğin basit bir konuyu ele alalım. Türkler kendi alfabelerini oluşturmuşlardır. Beşinci yüzyılda bir yerlerde büyük anıtlar olduğunu varsayalım. Bu büyük anıtların 8. yüzyılda oluşturulmasından önce. Çünkü anıtlar iyi işlenmiş bir görünüme sahip. Yönelim Çin'in batı ağzıdır. Yani onlar hiyeroglifleri almıyorlar, kendi dillerinin kurallarına göre işlenmiş İran dünyası ile ilişkili yazı kullanıyorlar. Yani bu onların gelişimine nispeten geç bir aşamadır. Çünkü Altay akrabalığı kavramını kabul edersek bu üç dil ailesi arasında doğuda bir yerde bir temas bölgesi aramamız gerekir. Son yıllarda bu alanda çok iyi çalışmalar yapılmasına rağmen, sorun tam olarak çözüme kavuşturulamamıştır. Bu sorun mutlaka çözülmelidir.

Tarihî bakımdan sorunları ele aldınız. Sibirya'daki Türk dillerinin günümüzdeki durumları hakkında neler söylersiniz?

Çok farklı. Çünkü bu bölgedeki farklı dillerle ilişkili çok karmaşık toplum dil bilimsel süreçler söz konusu. Bu herhangi bir şekilde sadece Rusçanın etkisi değil. Elbette bunu hiçbir şekilde göz ardı edemezsiniz. Tabii ki Rusça bu dillerin gelişimine ve özellikle de ana dilinin bulunduğu yerdeki işlevlerine güçlü bir şekilde etki ediyor. Ancak dillerin etkisi, ödünç alıp verme, Rus-Türk iki dillilik meselesinin yanında Türk dillerinin kendi aralarında da etkileşim söz konusudur. Örneğin siz Baçat Teleütlerine gidiyorsunuz. Teleütler tartışmasız bir zamanlar, 17. ve 18. yüzyıla kadar, Altayların bir parçasıydı. Hatta misyonerler ilk gramerleri, ders kitaplarını Teleütçe değil, Kuzey Altay diyalektleri ile yazmışlardı. O zamanlar henüz Altay-kışilerin (Altayca) diline aktarılmamıştı. Örneğin Altay-kışi, merkezî dil olarak biçimlendi. Altay-kışi (Altayca) okullarda öğretiliyor. Altayca elbette Telengitlerin, Teleütlerin, Tubaların, Çalkanduların dillerini etkiliyor. Bu iyi mi? Bu iyi bir şey. Çünkü edebî bir dil, nispeten daha büyük bir etnik gruba ancak edebi dile olan talebe sahip dil konuşurlarının varlığıyla direnebilir ve şekillenebilir. Eğer etnik grubun nüfusu 10-12 bin civarındaysa bu zaten bir sorundur. Ama aynı zamanda Altayca ayrı bir dil olarak diğer diyalektleri de içine alır. İyi mi kötü mü? Ancak dil bilimcilerin görevi bu dilleri kayıt altına almaktır. Edebî dilin şekillenmesi ise elbette iyi bir şeydir. Yani tek bir cevabı olmayan bir problem.

Örneğin Teleütlerin büyük bir bölümü Altay Cumhuriyetinde yaşıyorlar. Teleütçe bir diyalekt midir, yoksa ayrı bir dil mi? Bu konuda siz ne söylersiniz?

Dil veya diyalekt olarak bir belirleme yapmaya yönelik soru oldukça zordur. Çünkü statüyü belirlemenin kuralı; toplum dil bilimsel ya da dilsel birçok ölçüt değildir. Edebî dil olup olmaması da bu konuda yardımcı olmaz. Esas soru kendi kaderini tayin etmektedir. Yani grubun kendisini daha büyük bir etnik grubun parçası olarak görüp görmemesinde. Teleütler cumhuriyetin dışında kaldılar. Onlar önceleri Novosibirsk Oblastı'nın içerisindeydi, şimdi ise Kemerovo Oblastı'nın içerisinde. Bu teknik bir konu. Örneğin Aziyana Hanım bu konuda daha iyi yardımcı olabilir. Tıvalı arkadaşları Moğolistan Tıvalarına gidiyorlar. Onlar Tıva etnosu bağlarına yönelik bilinci henüz kaybetmemişler.

Sibirya'da hangi Türk dilleri yok olma tehlikesi ile karşı karşıya?

Benim Hocam Elizaveta İvanovna bu tip soruları her zaman dilleri gömmekte acele etmeyin diye cevaplardı. Belki artık şu kadar süre... Ama beş yıl sonra, on yıl, on beş yıl, yirmi yıl sonra kararlı bir denge görünüşünde olmasa da dil yaşıyor. Elverişli koşullarda ve desteklerle yok olma tehlikesinden kurtulabilir. Bu konu büyük bir dil bilimci olan ve toplum dil bilimi üzerine de çalışan Vahtin¹² tarafından da doğrulandı. İşte o dillerin durumu betimlediği çalışması sanırım Kamçatka'daki Çukotka-Koryak Bölgesi üzerine idi. 60'lı yıllarda orada idi, diller yok olma tehlikesi ile karşı karşıya. Bir süre sonra gittiğinde bu diller yok olmamıştı, ama maa- lesef daha iyi durumda da değildi. İşte bunlar. Yani, evet tek bir konuşurun kaldığı diller de var. Belgelendi ve konuşur ölünce dil de öldü. Gözümüzün önünde Yenisey dillerinden yalnızca Ketçe kaldı. O da tehlikedeki dillerden biri olarak kabul ediliyor. Belki destek olunursa bundan kurtulabilir. Ketçe iyi araştırılmış, kayıt altına alınmış dillerden biridir. Ama tabii ki oldukça zor. Çünkü eğer konuşurlar 1000 kişi de olsa izole yaşıyorlarsa yok olma tehlikesinde değillerdir. Ama eğer baskın dillerle sürekli bir rekabet söz konusu ise, sosyal yaşam onsuz varlığın mümkün olmadığı başka bir dilin etkisi altında ise durum farklı olacaktır. Çulımların durumlarının zor olduğu değerlendirilmiştir. Wilhelm Radloff sayısı onun üzerinde Çulım ağzını belgelemiştir. Tomsk'taki araştırmacılar Melets diyalektinin son konuşurunu kayıt altına aldıklarını söylüyorlar. Bunu tabii ki doğrulamak gerekir. Ama oradaki diyalekt çeşitliliği ortadan kayboldu.

Şorların durumu kötü. Şorlar, bizim araştırdığımız dillerden Şorca, kendilerine özgü bir sosyal yapıya sahip değiller, cumhuriyetleri yok, bu tip bir şeyleri yok. Hakasların durumu kötü. Çünkü yaşadıkları coğrafi bölge yalnızca Türk dilli halkların yoğun olarak bulunduğu bir bölge değil. Bu nedenle diğer dillerin yoğun bir baskısı söz konusu. Ama ne yazık ki bu tip diller yok oluyorlar. Dolganca görece iyi bir durumdaydı, şimdi daha

12 Nikolay Borissoviç Vahtin (1950-)

kötü olduğunu söylüyorlar. Okulda öğretiliyor, 10. sınıfa kadar ders kitapları var. Elverişli koşullar olsa da durumun kötüye gittiğini söylüyorlar. Yakutların, Tıvaların durumları çok kötü değil. Tofaların durumları çok daha kötü olsa da onlar nispeten yalıtılmış ekonomik yaşam biçimlerinin var oluşuyla ayakta duruyorlar. Bu insanlar ana dilinin ne demek olduğunu biliyorlar. Tofa üzerine çalışmış Valentin İvanoviç Rassadin, Tofalar olarak farklı bir etnonim kullanmaktadır, son yıllarda dilini kaybeden ve Buryatça konuşan Soyotlar üzerine de çalışmıştır. O, bir gramer yazmıştır, orada Soyotların kendi dillerini, Türk dilini, istediklerini yazmaktadır. İşte onların kendi Türk dilini yeniden canlandırmasında yardım etmek gerekli. Yani bu tip çalışmalar süreci tersine çevirir ve dile destek olur. Eğer bir etnik grubun kendi dilini koruma arzusu varsa böyle bir fırsat vardır. Yani metinler var, okullar var, toplumun bir parçasının bunu bir şekilde yapma arzusu var. Ancak bütün bunlar kolay değil. Bunlar dillerden aldığımız bilgiler için ilk sırada gerekli olan süreçlerdir.

O hâlde dil bilimciler yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan dillere yönelik neler yapabilirler?

İlk sırada onlar yapabildiklerini yapmalılar. Yani belgelemek. Büsbütün doğru ve mümkün olan en iyi şekilde bu dilleri kayıt altına almak. Gramerler, sözlükler ve metinler kaleme almak. Örneğin Musevilerin yüzlerce yıl sonra yeniden ana dillerine dönmesi gibi. Çünkü onların metinleri vardı, onların kapalı kutsal bir dili vardı ama ilk fırsatta bu dili canlandırdılar. Bu, yalnızca yazısı olan bir dilin konuşma dilinde yeniden canlanmasından önce kullanılabilecek kaynaklarının olması gerektiği anlamına gelir. Bu nedenle bilim insanları mevcut dilleri yapabilecekleri en üst seviyede tespit etmelidir.

Tehlikedeki dillerin araştırılması neden önem taşımaktadır?

Çünkü büyük bir dil ile az sayıda konuşuru olan bir dil arasında hiçbir fark yoktur. Dil dünyayı betimleyen bir sistemdir. Eğer bu sistemi kaybedersek, dünyaya bakış açımızı da kaybetmiş oluruz. Dilin kendi iç yapısında bir araya getirdiği doğal, tarihî ve felsefî nitelikteki bilgileri de kaybetmiş oluruz. Bu nedenle hangi dil olursa olsun kuşkusuz değerlidir. Bu nedenle onları incelemek gerekmektedir.

Bu dilleri korumak mümkün müdür?

Bence günümüzde şöyle bir sorun var. Sürekli yeniden canlandırma konusu soruluyor. Siz de biliyorsunuz, eğer korunabiliyorlarsa korunacaklardır. Biz ise elimizden gelenin en iyisini yapmak zorundayız. Yani bu imkân dâhilinde fazla sayıda eksiksiz malzeme toplamak ve en üst düzeyde bilinçli çalışmak demektir. Böyle bir durum ortaya çıkarsa elde güvenilir

malzeme olacaktır. Bu nedenle mümkün olup olmadığı sorusunu dahi sormazlar. Bu işin çözümü ve dilin yeniden canlandırılması için yapılabilecek her şey yapılmalıdır.

Burada Kalmaklar üzerine çalışmalar da yapılıyor. Bu yeni bir dil mi, yeni bir topluluk mu?

Hayır, bu yeni bir adlandırma. Sibirya Tatar diyalektleri üzerine Dilyara Garifovna Tumaşeva'nın¹³ çok iyi bir çalışması¹⁴ var. Diğer diyalektlerin arasında Kalmakça da var. Onlar Teleütlerin, Sibirya Tatar diyalektleri ile temas bölgesinde bulunan bir parçasıdır. Bu yeni bir dil değil. Sadece Rusçanın değil Tatarcanın da etkisi ile ne yazık ki bir şeker parçası gibi eriyor. Teleütçenin bir parçası olan bu dil diğer Türk dillerinin etkisine maruz kalmıştır. Muhtemelen akraba diller kendi içerisinde birbirlerine daha hızlı etki ediyor, ne kadar benzerlik varsa o kadar az sorun. İşte Kalmakça Tatarcanın içinde eriyor. Ama elbette gençler Rusçaya geçiyorlar. Bununla mücadele etmek çok zor, çünkü Rusça gerek eğitimde gerekse çalışma hususlarında daha çok sosyal avantaj sağlıyor.

Sibirya Türk dilleri üzerine ilerleyen yıllarda ne tür çalışmalar yapılmalıdır? Bu konuda neler söylersiniz?

Çalışmalara her zaman ihtiyaç var. Çok iyi hazırlık yapılmalı. Günümüzde genç konuşurlar arasında dile yönelik ilgili oldukça azaldı. O hâlde yerel dillerin, yerel kültürlerin propagandası yapılmalıdır. Üniversite kayıtları günümüzde azalmaktadır. Yalnızca burada değil, genel olarak ücretli yerlere yönelik kayıtların azalması da söz konusudur. Hatta savaştan sonra ideolojik bileşenlerle tek bir ortak dilin oluşturulması gerektiği ve bu tip dilleri korumaya çalışmak için hiçbir şeyimizin olmadığı bir dönem vardı. Bu noktada insanlık birlik olmalı. Bu konuda çalışmak lazım. Bu yolda giderken birçok şeyi kaybettik. Daha sonra ana dilde eğitim sorununa dönmeye çalıştık. Doğrudan Rusça ile değil, ana dil aracılığıyla öğretim, yerel dillerin statülerinin güçlendirilmesi, yerel dillerin öğretildiği yükseköğretim kurumlarının desteklenmesi. İşte bence bütün bunların sonuna kadar desteklenmesi ve sürdürülmesi gerekiyor. İşte burada bunların eşit dengede olması gerekiyor. Örneğin Novokuznetsk Devlet Üniversitesi bünyesinde Şor Bölümü açıldı. Şimdi orada birkaç filoloji bölümü tek bir çatı bölüm altında bir araya getirildi. Ekonomi... Şimdi durum gittikçe kötüleşiyor. Çünkü Şor öğrenciler daha az, Rus öğrenciler daha çok. Rus dilinin kullanım oranı artacak, artabilir. Bu arada, orada Şor dilini çalışan çok iyi uzmanlar var. İra Şentsova, Vera Telekova bizim doktora öğrencilerimizdi. Onlar kötü olmayan ders kitapları yazdılar, birçok eksiği ta-

¹³ Dilyara Garifovna Tumaşeva (1926-2006).

¹⁴ Tumaşeva, D. G. (1977). *Dialekti Sibirskih Tatar*. Kazan: İzdatel'tsto Kazanskogo Universiteta.

mamladılar. Ama yetkili ben olsaydım bütün bu bütçe kesintilerini, yerel dillerin öğretildiği bölümlerde uygulamazdım, onları ayrıcalıklı kılardım, bu bölümlerde hiçbir kesinti yapmazdım. Ama böyle bir uygulama birine eksik, diğerine daha fazla gibi eşitsizlik olarak da algılanıyor. Aslında nerede sıkıntı varsa oraya daha çok olmalı.

Devlet az sayılı halkların dillerinin öğretilmesi konusunda imkân sağlıyor mu?

Genel olarak bu bir sınıflandırma ile yapılır ve masrafları devlet tarafından karşılanır. Bu üniversitelerde ulusal dil bölümlerinin oluşturulması için bulunan bir devlet programıdır. Hatta okullarda bile var. Elbette eskiden beri vardı. Sadece her zaman daha kapsamlı ve daha iyi olması isteniyor. 7. sınıftan sonra yerli halklardan öğrenci kabulü alan Leningrad'daki Herzen Enstitüsü 30'lu yıllarda kuruldu. Birkaç on yıl içinde orada tüm kuzey halkları temsil edilmeye başlandı. Orada günümüze kadar ders kitapları hazırlanıp, araştırmacılar yetiştirildi. Bu küçük bir burs programı değil, bütünüyle devlet desteğidir. Yani devlet kendini bu sorunun dışında görmüyor. Yalnızca biz devletin bu tip konulara, dil ve kültürleri koruma hususu her zaman bir öncelik olacak biçimde, daha fazla dikkat ayırmasını istiyoruz.

Çünkü baskın halk da dil ve kültür ihmalinden yakınıyor. Son yıllarda Rus dili buna maruz kaldı. 100 bin insanın tutuculuğu buna dayanabilir, 20 bin kültür taşıyıcısı durumu tersine çevirebilir. Dolayısıyla devlet buna karşı bir mücadele göstermiyor. Sadece keşke bu hususlara daha çok önem verilseydi.

St. Petersburg'da ve başka yerlerde iyi yayınevleri var. Ancak günümüzde uzun zamandan beri az sayılı halklar için ders kitapları bile ücretli. Elbette sadece az sayılı halklar için değil, Sibirya'da yaşayan halkların hepsini az sayılı halklar oluşturmuyor. Bu dillerde çarpıcı, kaliteli kitapların özel baskılarına ihtiyaç var. Biraz önce bahsettiğim doktora öğrencilerimiz bir proje çerçevesinde Şorca bazı çocuk kitapları yayımladılar. İyi ressamlarla birlikte Nikolay Urtegeşev Şorca üzerine, burada bazı meslektaşlarımız Çalkanduca, bazıları Hakasça çocuk kitapları hazırladılar.

Aslında hiç kimse bu tür çalışmalara karşı değil ancak son yıllarda ülkedeki durum iyi olmadığından dil ve farkındalık sorunları var. Farkındalık... Daha fazlasını öğrenmeleri için bilgi farkındalığı, az sayılı Sibirya halklarının sadece onlar olmadığına farkındalığı, ülkenin farklı yurttaşları hakkında bilinmesi gerekenler hakkında farkındalık. Okulda diğer öğrencilerin tanınması için selamlama vardı. Enstitümüzde bu konuda birçok şey yapılıyor, hazırlanıyor. Yerel dilin karşısında Rusça çevirisi ve kayıtları ile birlikte 30 ciltten fazla *Sibirya ve Uzakdoğu Halklarının Folklor Külliyatı*

yayımlandı. Destanlar üzerine bilimsel makalelerle ve resimlerle birlikte. İnsanlar yanı başlarında yaşayan komşularını tanırlarsa ilişkilerin daha iyi olacağının bilinmesi gerekmektedir. Rus kültüründe de Rus edebiyatında bu tür birçok sanatsal kitap vardır. İlk başta Solovyov'un *Nasreddin Hoca Hikâyesi* adlı romanı gelir. Orta Asya halklarına yönelik olağanüstü bir sevgi ve sempati dili ile yazılmıştır. Sadece bu değil, kuzey dillerine yönelik de birçok örnek var. Bunlar çocuklar için. İşte bunlarla insanlara çocukluktan itibaren komşularına ilgi ve saygı duymaları gerektiğini aşlamak gerekmektedir. O zaman her şey daha kolay olacaktır. Çünkü başka türlü anlaşılmaz. Çocukların bu türde okuyabilecekleri birçok kitap var: *Eski Tırma Masalları*, *Sibiry Halkları Masalları*, Hagişkin'in *Amur Masalları* gibi örnekler yerel masalları Rus çocuklarına Rusça olarak iyi bir şekilde sunmakta. Efsane nedir, Evenkiler kimlerdir? Yakutlar kimlerdir? gibi soruların cevaplarını çocukluktan itibaren öğrenmek son derece yararlıdır.

Verdiğiniz değerli bilgiler için çok teşekkür ederim.

Kaynakça

- Çebokaçova, İ. M. (2016). “N. N. Şirobokova - Uçennıy i Pedagog”. *Hauçnoe Obozrenie Sayano-Altaya*, No 3 (15). 90-97.
- İFL SORAN (2020). <https://www.philology.nsc.ru/departments/siblang/people/shirobokova.php> erişim tarihi: 25.11.2020.
- Kile, N. B. (1973). *Obraznie Slova Nanayskogo Yazıka*. Leningrad: Nauka.
- Muzey i Tsentr Homusa Narodov Mira (2020). <https://rus.ilkhomus.com/> erişim tarihi: 25.11.2020.
- Onenko, S. N. (1980). *Nanaysko-Russkiy Slovar*. Moskva: İzd. Russkiy Yazık.
- Sleptsov, P. A. (2008). Nataliya Nikolayevna Şirobokova. *Stupeni i Problemy Yakutskogo Yazıkoznaniya*. Yakutsk: 167-188.
- Şirobokova, N. N. (2001). *İstoriçeskoe Razvitie Yakutskogo Konsotantizma*. Novosibirsk: Nauka.
- Şirobokova, N. N. (2005). *Otnoşenie Yakutsogo Yazıka k Tyurkskim Yazıkam Yujnoy Sibiri*. Novosibirsk: Nauka.
- Şirobokova, N. N. (2014). “Otrajenie Yazıkovıh Kontaktov v Leksike Tyurkskih Yazıkov Sibiri”. *Yazıkı Korennih Narodov Sibiri*, 16, Novosibirsk: 4-21.
- Tumaşeva, D. G. (1977). *Dialektı Sibirskih Tatar*. Kazan: İzdatel'tsto Kazanskogo Universiteta.
- Tyunteşeva, E. V.; Selyutina, İ. Ya. ve Ozonova, A. A. (2016). “K Yubileyu Natal'i Nikolayevni Şirobokovoy”. *Sibirskiy Filologičeskiy Jurnal*, 1, 268-272.

